

TURINYS

IŽANGINIS ŽODIS. NEPAŽIŠTAMOSIOS KNYGA.....	9
VIENOS OPERA, 1938 M.....	13
AKLAS TĖVAS IR PRASTAS	
ŽAIDĖJAS KORTOMIS.....	17
ALKANI LAIKAI	43
PAGALIAU NUSIŠYPSO SĖKMĖ!	63
ŠANCHAJUS, ARBA SŪNUS AMERIKIETIS.....	79
1937-IEJI: JAUNOS DAMOS VIZITAS.....	105
MEDŽIOKLĖ	119
KNYGŲ VAGYS	143
ATVYKIMAS Į RŪMUS	167
VINDERMIRO VAIKAI	199
NELAIMINGASIS FELIXAS	221
PASIRODO AMERIKIETIS.....	239
CORDELIOS KARAS	251
PAVYKO IŠGYVENTI!	261
SUGRĮŽIMAS Į VIENĄ.....	281
NAUJA PRADŽIA.....	297
ATGARSIAI.....	309
Padėka.....	311

Priedai

Išnašos.....	315
Archyvai ir šaltiniai	385
Literatūra	395
Nuotraukų šaltiniai.....	409

Laikraštyje „Die Reichspost“ prieita prie tokios pat išvados:

„Taip gaminama Vienoje!“ – taip glaustai ir įsimintinai pavadinta... puiki Alicės Urbach, garsios ir mielai užsieniečių lankomos maisto gamintojos mokyklos savininės, maisto patiekalų receptų knyga, kurioje pasakojama ir apie namų ūkio tvarkymą. Tūkstančiai receptų nesugadintam Vienos gyventojų skoniui. Alicė ypatingu žvilgsniu pažvelgia ir į Vienos mil-
tinius patiekalus, jau seniai garsinančius šį miestą visame pa-
saulyje: mini išskirtinį štrudelį, Užgavėnių spurgas, pyragėlius *Kaiserschmarrn*. Atskleidžia, kaip geriausiai paruošti visus šiuos
mūsų gomuriui jau savaime suprantamus skanumynus, be to, gražiomis nuotraukomis labai natūraliai iliustruoja visus jų
gaminimo etapus. Kompetentinga kūrėja skiria atskirą skyrių
moderniam mitybos būdai. Čia paaiškinama, kas yra vegetarai
bei vegetariška virtuvė, pristatomi įvairiausi dietiniai patiekalai, pateikiama nemažai išsamių ir įtikinamų pasakojimų apie
kūdikių maitinimą ir turistams bei savaitgaliams skirtą maistą.
O jei kas nors dar abejoja pateikiamų receptų įvairove, svarsto, ką galėtų pagaminti rytoj ar kokia nors ypatinga proga, užtenka tik užmesti akį į knygos priedą: ten susidomėjusysis be vargo ras santrauką patiekalų, siūlomų kiekvienai metų dienai, aptiks rinktinių ir kartu pigių užkandžių prie arbatos ar kavos, šeimos šventėms arba eiliniam vakarui receptų. Trumpai tariant, nėra taiklesnių žodžių šiai vertingai knygai apibūdinti nei tie, kurie pavartoti knygos pavadinime: „Taip gaminama Vienoje!“³⁰

Šioje receptų knygoje pateikiama daug spalvotų ir nespalvotų nuotraukų, kuriose vaizduojami ne tik patiekalai. Daugelyje fotografijų galima išvysti, kaip jaunos maisto gaminimo mokyklos mokinės kažką maišo puode. Tačiau pati Alicė parodo tik savo rankas – regime, kaip moteris minko tešlą ar pjausto patiekalo sudedamąsias dalis. Nematome viso jos kūno. Taip yra ne dėl to, kad Alicė to pageidavo. Ji mielai leisdavosi fotografuojama, nors ir nemanė esanti labai graži. Iš pokario laikotarpio išliko daugybė nuotraukų, kur ji išdidžiai pozuoja šalia bokštų dydžio tortų. Būtų buvę labai paprasta nufotografuoti virtuvėje dirbančią Alicę taip, kad būtų matomas visas jos kūnas – ne tik rankos. Tai kodėl 1935-aisiais jos veidas nebuvo rodomas? Galbūt viena iš priežasčių ta, kad ji su savo stulbinama nosimi atrodė per daug žydiškai. Pavardė Urbach skambėjo nežydiškai (šiuo metu Urbachų yra ir žydų, ir ne žydų), bet jos veidas būtų atskleidęs visai kitokią tapatybę. O vokiečių leidykla 1935-aisiais to jokių būdu nenorėjo. Panašiai kaip Alicė tuo metu jautėsi ir viena juodaodė knygų autorė JAV.³¹ Jos, kaip autorės, nuotraukos, regis, taip pat trukdė verslui, lygiai kaip ir jos „juodai skambanti“ pavardė. Ji tiesiog nebuvo paminėta. Visa tai buvo ištrinta.

1935-aisiais Alicė nesiskundė dėl trūkstančių autorės nuotraukų. Ji pernelyg didžiavosi savo knyga ir šventė Vienoje kartu su visomis draugėmis jos pasirodymą.

Moteris negalėjo net nujauti, kokį kelią jai dar teks nueiti.

* Prijungus Austriją prie nacionalsocialistinės Vokietijos.

Iliustrācijas iš Alicēs Urbach knygos
„Taip gaminama Vienoje!“

NELAIMINGASIS FELIXAS

„Lyti – tai jie moka!“

Anonimas emigrantas¹

Felixas, kaip ir Alicė, labai smarkiai pasikeitė. Išskankintas Vienos kalėjimuose, 1939-ųjų gegužę jis pagaliau atvyko į Angliją. Alicė apgyvendino savo brolių netoli vaikų prieglaudos adresu: 78 *Oakwood, Blackhill, Newcastle*.² Šis namas priklausė kvakerių* religinei bendruomenei, kuri, be to, kad teikė paramą pervežant vaikus, angažavosi ir darbui su suaugusiais žydais.

Bendra pabėgimo patirtis 1939-aisiais suartino Felixą ir Alicę. Jau vaikystėje jie bandė kartu įveikti savo menkavertiškumo kompleksus. Felixas aprašė, kaip kentėjo nuo savo galingo tėvo: „Tėvas buvo griežtas, tvirtas ir labai aštraus proto, mama – švelni, sentimentali ir romantiška... Kartais, kai man tenka spręsti kokią nors savo vidinį konfliktą, galvoju: dabar manyje pykstasi mama su tėčiu. Mes augome griežčiausioje pasiturinčių žmonių socialinėje aplinkoje, kokią tik galima įsivaizduoti.“³ Felixo karjerą, kaip ir Alicės vedybas, suorganizavo tėvas. Įgijęs prekybinį išsilavinimą Hamburge ir Londone, Felixas, kuris iš tikrųjų norėjo studijuoti kalbas, privalėjo dirbti šeimos įmonėje Kaire.⁴

Per Pirmąjį pasaulinį karą jis ketverius metus beveik niekada neatostogaudamas praleido mūšiuose. Tik 1920-aisiais, kai tėvas mirė ir Mayerių įmonė žlugo, Felixas tapo laisvas. Tada jis pirmą kartą galėjo pats apsispręsti, kaip nori gyventi. 1922-aisiais Alicės brolis vedė jauną Vienos gyventoją Hellenę Pollatschek. Po penkerių metų, kai pasaulį išvydo jų sūnus Thomas, Felixas pirmą kartą pasijuto laimingas.⁵ Nors Felixas vis dar dirbo vienoje prekybos įmonėje, greta to, jis rašė eilėraščių ir mįslių knygas. 1938-ųjų naktį, per pogromus, visi jo rankraščiai buvo sunaikinti, todėl vėliau Alicė galėjo prisiminti vos porą mįslių, pavyzdžiui: „Kai aš dingstu, žmonės neapkenčia, myli, gyvena taikiai ir kariauja – žodžiu, vyksta gyvenimas. Kai aš pasirodau, viskas dingsta. Manai, kad aš esu vaiduoklis, sapnas? O, ne, tu gali mane paliesti – aš esu tikras. Kas aš?“⁶ Teisingas atsakymas: teatro uždanga.

Pogromų naktį dingo ne tik rankraščiai, bet ir didžiulė biblioteka, kurią Felixas buvo paveldėjęs iš tėvo. Ten buvo daug pirmąkart išleistų knygų. Tik vieną iš tų pavogtų knygų dar galima rasti Vienos ekonomikos universiteto bibliotekoje.⁷ Felixas jautėsi dėkingas už tai, kad 1939-aisiais Niukasle gavo priebėgą, bet jis negalėjo liautis galvojęs apie savo žmoną Helenę, kuri liko Vienoje. Vyruui nedavė ramybės mintis, kad paliko ją vieną. Bandė guostis mintimi, jog Londone bent jau galėjo matyti savo sūnų Thomą, kuris lankė ten internatą.⁸ Buvo sunku sumokėti už mokslą. Felixas negalėjo rasti darbo Anglijoje – išgyveno tik todėl, kad finansiškai jį rėmė Alicė ir kvakeriai. 1939-aisiais jam sukako 55-eri. Niekas nebepriminė jo senojo gyvenimo Vienoje. Alicė jautė, kad tokiam jautriam vyruui kaip Felixas ištverti šitokią socialinę smukimą buvo dar sunkiau nei jai, mat ji vis dar gaudavo bent šiek tiek pajamas. Visuomet, kai tik galėdavo ištrūkti bent porai valandų iš vaikų prieglaudos, Alicė bandydavo pralinksminėti brolių, pasakodama jam anekdotus. Bet

1940-aisiais to jau nebeužteko. Tą mėnesį Felixo gyvenimas dar kartą pasikeitė. Vėliau jis nagrinėjo tuos įvykius viename romano, kurio niekada neišspausdino, fragmente. Tame skyriuje apie 1940-uosius Alicės brolis beveik tiksliai atpasakojo, kaip viskas vyko iš tikrųjų, pakeitė tik veikėjų vardus. Felixas Mayeris tapo Georgu Baueriu. Tai, ką išgyveno Baueris, 1940-aisiais teko patirti ir Felixui:

„Pirmoji mėnesio dekada buvo bjauriai lietinga. Bet šiandien, gegužės 10-ąją, jau nuo pat ankstyvo ryto švietė saulė. Dar nespėjus įdienoti, didžiuliame sode už erdvaus namo, kuri kva-keriai Geitshede buvo pavertę pabėgėlių prieglauda, nuo lapelių byrėjo rasos lašeliai. Staiga privažiavo dvi policijos mašinos. Iš jų išlipo didžiulis būrys policininkų. (Jie) įsiveržė į namą, prižadindami jo gyventojus... Viename kambaryje, esančiame antrajame aukšte, miegojo trys pabėgėliai: vidutinio amžiaus vyras iš Vienos, senas buvęs gimnazijos mokytojas iš Prahos ir jaunas žmogus iš Hanoverio. Jie paskubomis rengėsi... ir leidosi žemyn. Pirmajam iš jų įžengus į patalpą, vienas policininkas pasakė:

– Jūs areštuojamas.⁹

Užkalbintasis buvo Vienos gyventojas, vardu Georgas Baue-
ris. Vyras patraukė pečiais: mintimis jis buvo kažkur nuklydęs, tad nesugebėjo rimtai įvertinti padėties. Netrukus buvo surinkti visi pabėgėlių prieglaudos gyventojai – jų buvo apie tuziną. Policijos seržantas (jis atrodė sutrikęs – buvo matyti, kad jam nemalonu visa tai daryti) keliais trumpais sakiniiais paaiškino, kad kiekvienas turįs į mažą lagaminėlį, tokį, kurį galėtų panešti, susidėti būtiniausius daiktus, nes jie visi dabar būsia išvežti. Tam skiriama 15 minučių laiko. Policininkas neatsakinėjo į žmonių užduodamus klausimus. Sakė, jie sužinosią viską, kai ateis laikas. Pabėgėliai, pusiau apduję nuo netikėto

savo likimo posūkio, dar šiek tiek mieguisti, nuskubėjo pakuo-
tis savo daiktų. Tuo metu pasirodė kelios moterys iš komiteto,
įkūrusios prieglaudą... Jos pasakė suimtiesiems... jos tvirtino,
esą visi čia yra Anglijos draugai, ne naciai, taip pat išreiškė viltį
netrukus vėl juos visus pamatyti. Tada išspraudė kiekvienam į
delną truputėlį pinigų smulkioms išlaidoms. Paskui visi buvo
suvaryti į mašinas ir išvežti. Pirmiausia juos nugabeno į policijos
nuovadą. Ten buvo atlikta trumpa apklausa. Kiekvienas priva-
lėjo padėti ant stalo tai, ką turėjo kišenėse. Baueris sudėjo savo
daiktus į dvi krūveles: į vieną – kišeninį peiliuką, degtukus ir
skutimosi peiliukus, į kitą – likusius daiktus. Pirmąją krūvelę
pastūmė arčiau policininko.

– Iš kur jūs tai žinojote? – paklausė jis šypsodamasis.

– Aš esu senas zonos vilkas, – atsakė Baueris, taip pat šypso-
damasis.¹⁰

Felixas buvo patyręs lapkričio pogromus, todėl iš tikrųjų ge-
rai žinojo „kalėjimo etiketą“. Tačiau šis atvejis labai skyrėsi nuo
ankstesnių. Anglijoje jis nebuvo laikomas suimtuojų – ten jis
buvo internuotasis, be to, niekas negrasino jo nužudyti. Vis dėl-
to situacija atrodė siaubingai nemaloni. Suimtas buvo ne tik Fe-
lixas, bet ir devyniolikmetis Paulos Sieber sūnus Peteris. Felixas
ir Peteris – vieni iš beveik 30 000 austrų bei vokiečių, kuriuos
1940-ųjų gegužę ir birželį britai internavo** kaip priešiškus
užsieniečius (angl. *enemy aliens*). Šis suėmimas buvo dar vienas
psichologinis smūgis Alicei ir Paulai. Moterys ilgai užtruko, kol
išsiaiškino, kaip abiem vyrams einasi.¹¹ Jaunesniems internuo-
tiesiems dažniausiai geriau pavykdavo susidoroti su situacija
nei vyresniems. Pavyzdžiui, plevėsa Franzas Marischka savo
patirtį ten apibūdino kaip linksną nuotykį. Jis pasiėmė savo
akordeoną ir, kitiems internuotiesiems žavintis, dainuodavo
savo mėgstamiausias dainas: „Viena, Viena, tik tu vienintelė“

(vok. *Wien, Wien, nur du allein*) ir „Taip, moteris sunku suprasti“ (vok. *Ja, das Studium der Weiber ist schwer*)¹². (Būdamas libretų kūrėjo anūkas, jis puikiai suprato, apie ką dainuoja.) O 56-erių Felixas internavimą priėmė ne taip lengvai. Jo senasis antrininkas Georgas Baueris „išsisas valandas vaikščiojo po salę pirmyn ir atgal, vis tą patį nuotoli. Jis negalėjo suvokti, kaip anglai, šie ramūs, protingi, geranoriški žmonės, galėjo staiga imtis tokių drastiškų, neteisėtų ir nepateisinamų veiksmų. „Tris kartus mane jau buvo uždarę naciai, o dabar tą patį daro anglai, – galvojo jis. – Nejau jie nesupranta, kad aš esu jų draugas? Jie sulaužė mano pasitikėjimą.“¹³ Georgas niekaip negalėjo nurimti. Tai jį, kaip ir visus kitus, nervino. Taip pat žmonėms kėlė nerimą tai, kad jie negali gauti laikraščių ir visiškai nenutuokia, kas dedasi pasaulyje. Jie žinojo, kad vokiečiai užpuolė Nyderlandus ir Belgiją, (bet) kas įvyko pastarosiomis dienomis? Tai juk ne tik anglų, bet ir mūsų reikalas. Dar daugiau. Nejaugi neatsiras nė vieno, kuris galėtų paaiškinti tai kvailai Vidaus reikalų ministerijai (angl. *Home Office*)? Visi taip manė...

Sklido įvairių paskalų... Kartą prie Bauerio priėjo Rosenfeldas ir pasakė, kad jis gavo siuntinį iš vieno draugo anglo. Ten buvo pora batų, prikimštų senų laikraščių... Tarp jų pasitaikė ir vienas „Daily Mail“ egzempliorius. Žvilgsnį prikaustė jo antraštė „*Intern the Lot!*“¹⁴ („Uždarykite juos visus!“).

Dabar Baueris suprato, kas atsitiko. Jis galvojo: „Aiškus masinės isterijos atvejis. Tai visai nebūdinga anglams... Na, taip: juk karas...“¹⁵

Kaip smarkiai įkaitusi atmosfera, Felixas / Baueris suvokė tik tada, kai jis su kitais internuotaisiais buvo perkeltas į Liverpulį: „Išlipti, sustoti į eiles, čia vėl iš kažkur atsirado durtuvų. Ir prasidėjo... Traukinys (internuotųjų), žinoma, sukėlė didžiulį susidomėjimą. Išvydusi durtuvus, publika greičiausiai pamanė, kad

visi tie žmonės... yra pavojingi sabotuotojai, todėl ir elgėsi su jais atitinkamai. Rėkavo, kiek leido gerklės, svaidė prakeiksmus. Gatvėse griausmingai marširavo vaikigaliai – nedaug trūko, kad jie imtų mėtyti plytgalius. Visa tai priminė romėnų triumfo traukinį. Jie buvo vežami ne tiesiai į miestą, o aplinkkeliais. Matyt, norėjo suteikti publikai pramogą. Maždaug po valandos pasiekė savo tikslą – važiuojant tiesiu keliu, būtų užtrukę ne daugiau kaip 15 minučių. Jie įžygiavo į didelę salę, panašią į kažkokį sandėlį. Baueris priėjo arčiau prie to malonaus karininko...

– Atsiprašau, pone, bet mes pastaruoju metu išgyvenome siaubingus dalykus. Kiek iki šiol teko susidurti, anglams tikrai nebūdinga taip elgtis...

Karininkas linktelėjo:

– Aš pritariu Jums, tai buvo ištis bjauru, bet mes dėl to nekalti. Už tai atsakinga vietinė policija. Jie mums buvo pažadėję autobusus žmonėms pergabenti. Mes pranešime apie tai savo vyresniesiems.

Baueris galvojo: „Tai labai angliška, tikras angliškas mandagumas.“

Internautieji buvo suvaryti į didžiulę salę. Pusračio, kurį jie sudarė, centre stovėjo komendantas. Tai buvo vyresnio amžiaus majoras, putlokas žmogus draugišku, geranorišku veidu. Visų nuostabai, jis pradėjo prakalbą švaria vokiečių kalba... Buvo aišku, kad šis draugiškas, supratingas žmogus suprato, kas stovi priešais jį. Tai visus palankiai veikė. Ginkluoti apsaugos kareiviai, kaip visuomet, prisitaikė prie komendanto elgesio... Komendantas nujautė, kaip visi tie žmonės laukė kokių nors žinių iš išorinio pasaulio...

Staiga iš improvizuoto biuro radijo, kurį komendantas tariamai pamiršo išjungti, pasigirdo balsas. Tai buvo BBC žinių

tarnyba, tiesa, ne anglų, o prancūzų kalba, kuria komendantas greičiausiai nekalbėjo... Salėje įsivyravo kvapą gniaužianti tyla. Bet pranešus, jog suimtas Oswaldas Mosley'us, išsiveržė džiaugsmo šūksniai. Tuomet radijas buvo išjungtas.“ Felixui ir kartu su juo kenčiantiems žmonėms gerokai palengvėjo išgirdus šitą žinią. Faktas, kad fašistų vadas Mosley'us (ir jo ledinio grožio žmona, Hitlerio draugė Diana Mitford) suimtas, aiškiai rodė, jog britai nebetoleruoja Britų fašistų sąjungos (angl. *British Union of Fascists*). Internuotieji iki šiol nebuvę gavę jokių žinių, todėl nežinojo, kad premjeras Winstonas Churchillis taip pat pradėjo iš savo partijos šalinti provokišką pacifikaciją propaguojančius politikus. Deja, žydų pabėgėliai ir toliau liko suimti – jie buvo vežiojami iš vieno lagerio į kitą. Jų nakvynės vietos, kaip Felixas aprašė savo rankraštyje, buvo pasibaisėtinos: „Tik šiaudų maišai ant plikos žemės, daugiau nieko. Kai kartą vienas iš jų kažkur rado surūdijusią vinį ir įkalė ją į sieną, kad ten galėtų pasikabinti savo palta, visi šnekėjo, jog jis jau turįs baldais apstatytą butą.“ Felixas stebėtinai stoviškai ištverė Warth Mills stovyklą Lankašyro grafystėje, esančioje netoli Berio. Iš kitų pranešimų žinoma, kad šios grafystės būklė buvo tiesiog katastrofiška. Name visur knibždėjo žiurkės, vietoj tualetų buvo padėta keletas kibirų, kuriais privaldė dalytis 2000 vyrų.¹⁶ Huitone, panašiam laikinajame Lankašyro lageryje, keturi internuotieji nusižudė, dar du bandė padaryti tą patį, bet jiems nepavyko.¹⁷

Per ateinančius mėnesius Felixui teko susidurti su daugeliu lagerio komendantų. Ne visi jie buvo tokie supratingi kaip tas, kuris per keletą minučių pranešė žinias. Apie vieną ne tokį nuovokų komendantą sklido kalbos, jog jis, pamatęs žygiuojančius internuotuosius, pasakęs: „Keista. Aš niekada nemaniau, kad tarp nacių yra tiek daug žydų.“ Felixui / Baueriui būtinai reikėjo tokių anekdotų, kad kažkur nukreiptų mintis, nes negalėjo

liautis kamavęsis dėl savo žmonos. Knygoje jis bando aprašyti savo baime, stengdamasis išvengti sentimentalumo:

„Jis surinko nedidelę grupelę rašytojų... Netrukus užsimezgė gyvas, kupinas pokštų pokalbis, kuris būtų labiau tinkamas centrinėje Vienos kavinėje nei Anglijos suimtųjų lageryje. Tačiau tas linksmumas buvo tik paviršutiniškas... (Vedusieji) jautėsi labai nelaimingi, nes nė vienas nežinojo, kas nutiko jų šeimoms. Kol ateidavo žinios, kurių vienas ar kitas gaudavo, žmonos dar buvo laisvos. Pergeris¹⁸ pasiteiravo Bauerio, ar jo žmona taip pat esanti Anglijoje.

– Deja, ji dar Vienoje.

– O, fui, – tarė kitas, – kaip šitaip?

– Žinai, aš buvau priverstas kuo skubiau išvykti. Aš pats dar suspėjau gauti leidimą, o sprendžiant jos bylą Londone, įvyko kažkokia klaida, todėl privalėjau išvykti vienas. Tiesa, mes turėjome bendrą afidevitą į Ameriką, bet dar ilgai reikėjo laukti eilėje. Tai aš laikiu čia, o ji – Vienoje. Aš, žinoma, Londone dariau viską, kas įmanoma, kad gaučiau ir jai leidimą, bet per karą tai iškovoti buvo labai sunku. Jei ji būtų buvusi kurioje nors neutralioje šalyje, dar būtų buvę įmanoma ką nors padaryti. Man beveik tiesiai šviesiai taip ir buvo pasakyta. Bet kaip išvežti ją į tą neutralią šalį?

– Tu gauni iš jos kokių nors žinių?

– Taip, per Švediją, kartais netgi per Niujorką. Tik trumpi sujungimai, suprantai? Kol kas (kad tik neprasitarčiau blogą valandą), ačiū Dievui, ji dar laikosi pusėtinai.“

Išliko tik šitas pokalbis, daugiau Felixas / Baueris stengėsi neapkrauti draugų savo asmeniniais rūpesčiais. Tikrai visus domino vienintelis dalykas – bendra karo padėtis:

„Kaliniai vis dar buvo atkirsti nuo bet kokių žinių, todėl Pergeris kartą įsidrąsino ir... paklausė vieno malonaus leitenanto, ar yra kokių nors gerų žinių iš karo lauko. Leitenantas atsakė: „Ne, deja, ne. Žinios nėra labai geros. Bet mes ir nesitikėjome gerų žinių pirmuosius penkerius metus.“

Kol britai išlaikė humorą, buvo dar šiokios tokios vilties. Felixas pamažu vėl atgavo tikėjimą anglais, bet ne visi palaikė jo pasitikėjimą. Daugelis internuotųjų negalėjo įveikti savęs ir atleisti už tai, kad juos uždarė. Netgi daktaras Schmidtas, Felixo rankraštyje minimas kaip žmogus, lageryje skelbęs krikščioniškas žinias, kartais jausdavosi nusivylęs.

Daktaras jautėsi išskaudintas ne dėl paties uždarymo fakto, ne dėl vargingų nakvynės namų sąlygų ar apgailėtino maitinimo, o dėl to, kad juos uždarė būtent anglai.

– Aš jau 15 metų esu Anglijoje. Myliu šią šalį, jos žmonės ir nenorėčiau niekur kitur gyventi. Mano žmona – anglė, angliai neturi geresnio draugo nei aš. Kam visa tai?

– Pabandykite kitaip pažvelgti į šį reikalą, – pasakė Baueris. – Pagalvokite apie žmogų, kuris daug metų gyveno susituokęs su savo protinga žmona. Bet vieną dieną, spaudžiant bjaurioms išorinėms aplinkybėms, žmoną ištiko baisus isterijos priepuolis ir ji apkaltino vyrą, jog jis kėsina į jos gyvybę. Sutuoaktinis gali greitai su ja išsiskirti... arba ramiai, mylėdamas ir kantriai laukti, kol ji vėl atgaus sveiką protą.“

Daktaras Schmidtas jautėsi dėkingas Felixui / Baueriui ir susidraugavo su juo. Bet lageryje buvo ir pastorius (Felixas davė jam vardą – pastorius Harmsas). Jis tvirtai laikėsi nacistinių pažiūrų ir nepailsdamas platino klaidinančią informaciją. Be viso kito, šis vyras tvirtino, kad „Anglijos vyriausybė ir Karališkieji rūmai esą pabėgę į Kanadą...“ Antinaciai

buvo bepradedą didelį maištą prieš Harmsą, bet atsisakė jo, nusprendę pranešti apie šį reikalą anglams.“

Felixui / Baueriui palengvėjo, kai jis vieną dieną išgirdo, jog jie bus perkelti į Meno salą.¹⁹ Britų vyriausybė ten spygliuota viela aptvėrė viešbučių, pensionų ir golfo aikštelių zoną, iš viso apie 60 namų.²⁰ Tai reiškė, kad internautieji bent jau galės pernaktuoti daug geresnėmis sąlygomis: „Jaunesni vyrai veržėsi į priekį, stengdamiesi išsirinkti geresnius kambarius... Baueris džiaugėsi bent jau tuo, kad gavo atskirą lovą. Daugelis turėjo dalytis dvigule lova su kitu... Namas ir kambariai buvo įrengti pusiau žmoniškai, nors ir primityviai... Kambariuose buvo net tekantis vanduo.²¹ Vienas iš internautų – buvęs dailininkas ir rašytojas Fredas Uhlmanas. Jis neatrodė toks sužavėtas gyvenimo sąlygų: „Kad sutaupytų tamsinamosios medžiagos, kažkam gimė „nuostabi“ idėja nudažyti langus mėlynai, o elektros lemputes – raudonai. Rezultatas išėjo toks, kad dieną tapo tamsu kaip akvariume, o naktį jauteisi lyg viešnamyje.“²² Kartu su Uhlmanu ir Felixu / Baueriu tuo metu Meno saloje buvo ir Franzas Marischka. Šis žmogus, kaip visuomet, nenukabino nosies. Vienas gražiausių jo prisiminimų yra apie ten buvusią ligoninę. Kad gydytojai išrašytų pažymą apie ligą, reikėjo pasistengti gauti tokio Jonathano Silbermanno urino. Silbermannas sirgo cukralige. Jis išplėtojo verslo idėją – mažuose buteliukuose pardavinėjo savo šlapimą. Nedaugelis galėjo įpirkti šią „Silbermanno tinktūrą“, bet tas, kam nusišypsodavo laimė, būdavo netgi greičiau išleidžiamas, atsižvelgiant į tai, kad jam diagnozuotas sunkus diabetas. Silbermannas pats jau seniai būtų galėjęs išeiti į laisvę, bet jis paliko lagerį tik tada, kai „prisiojo“ sau didžiulį turtą (iš jo, atrodo, jis Londone atidarė restoraną).²³

Franzas Marischka ir Felixas buvo iš Vienos, todėl abu vyrai paprastai visur būdavo apgyvendinami tame pačiame name. Dėl atsargumo internautieji paprastai būdavo